

Forfatter: Holberg, Ludvig

Titel: Epistola 21

Citation: Holberg, Ludvig: "Epistola 21", i Holberg, Ludvig: *Værker i tolv bind 1: Natur- og folkeret*, udg. af F. J. Billeskov Jansen, Rosenkilde og Bagger, 1969-1971, s. 39.
Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/catalog/adl-texts-holb11val-shoot-workid56543/facsimile.pdf> (tilgået 20. april 2024)

Anvendt udgave: Værker i tolv bind 1: Natur- og folkeret

begribe, og et non plus ultra for den menneskelige Forstand. Med alle de Bevægelser og Eftergrundskninger, som ere giorte, have vi end ingen Kundskab om vor egen Siæl, men troe, at det er et distinct Væsen fra Legemet, og det uden at renoncere paa vore Sandser; efterdi den Lærdom, som os er given om Siælen, ikke strider mod notions communes, men alleene er skiult for Fornuften. Hvis vi kunde see og føle Siælen med Hænder og med legemlige Øyen, og dog visse Lærere vilde byde os at troe, at den havde en Figure og Skikkelse, som var lige imod vort Syn og Følelse, vare vi berettigede til at disputere derimod, og at beraabe os paa de almindelige Sandser; men, saasom Siælene ere aandelige, og conseqventer usynlige, maa vi troe, hvad som os derom er aabenbaret: Thi vi hverken have eller kand have Indvendinger derimod, saasom vi her ikke kand appellere til Sandserne, under hvis Foro og Jurisdiction aandelige og usynlige Ting ikke staae. Saadan er min Meening herom: Anderledes haver jeg ikke skrevet; thi jeg haver udtrykkeligen exciperet mysteria. Og, naar man saaledes forklarer sig, haaber jeg, at en ærlig Kietter kand forvandles til en Orthodox. Jeg forbliver etc.

EPISTOLA XXI.

Til **

Jeg haver efter min Herres Begiering igiennemlæset Mandevilles Skrift, kaldet: Fable of the Bees, eller Fabel om Bierne. Jeg tilstaaer gierne, at det er sindrigt, men tilligemed ligesaa ugudeligt som ugrundet. Thi, endskiønt Autor havde kundet bestyrke sin Thesin med Argumenter, som vare vanskelige at igiendrive, saa var det dog forargeligt og strafværdigt at prædike om Lasters Nødvendighed, og at udstrøe en Lærdom, hvorved Mennesker kand gøres værre, end de virkeligen ere: Men man kand

sige, at Lærdommen er baade i sig selv forargelig, og daarligen udført; saa at den meget let kand igiendrives. Han bygger sit heele Skrift om Lasters og Udyders Fornødenhed paa en Fabel om Bierne, af saadant Indhold. Der forestilles en Biekube, hvorudi Bierne levede udi største Overflødighed af alting, men som tilligemed vare nedsiunkne udi alle Slags Laster, som Gierighed, Ødselhed, Hofmod, Misundelse, Forfængelighed etc. Af de U-ordener, som deraf fløde, bleve Bierne omsider kiede, og begierede Raad derimod. Jupiter bønærede dem, og ved Mercurium lod udjage alle Slags Laster, og i deres Sted indføre lige saa mange Dyder. Ved denne Execution fik Biernes Republicque strax en anden Skikkelse. Prisen paa alle Vahre faldt: Dommere og Advocater havde intet meere at bestille: Domhuuse stode ledige; med et Ord: Handel, Nærning, Konster og Videnskaber ophørede; hvilket forarsagede, at Biekuben geraadede i yderste Fattigdom, saa at Bierne omsider flygtede derfra, og krøbe ind udi et huult Træ, hvor intet af deres forrige Lyksalighed blev tilbage, men de levede siden udi bestandig Dyd og Armod. Herover gjør Autor vidtløftige Forklaringer, og stræber at vise Lasters Fornødenhed til et Societets Velstand og Vedligeholdelse. Jeg vil forbigaae at anføre de Argumenter, hvormed han stræber at bestyrke dette forargelige Paradox; men alleene melde om en Ting, hvor af man kand dømme om det øvrige. Han siger, at Tyverie haver ogsaa sin Nytte, og at naar En stæler 1000 Pund fra en riig Mand, som holder paa dem, erhverver et Societet lige saa stor Fordeel, som om en Erke-Bisp legerede eller bortskienkede lige saadan Sum til Fattige: Efterdi Pengene paa begge Maader komme ud iblant Folk, og bringer Societetet udi Activitet.

Man tilstaaer gjerne, at en Stad, som London eller Amsterdam, der i Henseende til Handel, Rigdom og Indbyggernes Mængde holdes for at være udi en florerende Tilstand, vilde tabe sin Anseelse, (skjønt ikke bringes udi Armod) som anførte Biekube, hvis Gierrighed, Vellyst,

Avind etc. paa engang ophørede. Men Spørsmaalet bliver, om den derved blev forverred; Spørsmaalet bliver, om det Societet kand kaldes blomstrende, hvorudi visse Borgere samle stor Rigdom og Liggendefæe, som ere dem til Byrde, og hvor udi andre leve udi yderste Armod. Saaledes er Tilstanden udi almindelighed udi alle de saa kaldede florerende Stæder, som ansees som Zirather paa Jorden; Thi man seer der alle Indbyggere at leve udi en bestandig Trældom og idelige Bekymringer: De Rige plages af Frygt, og de Fattige af Misundelse; saa at man veed ikke, hvilke man meest maa beklage, enten dem, som have for meget, eller dem som have for lidet. Finder man udi de rige og mægtige Stæder flere Konst-Stykker og prægtige Bygninger, saa finder man og flere Kage, Galger, Steile og Hiule. Lader os forestille os tvende Societeter, eet som de gamle Esseners, Gymnosophisters etc. Et andet af de saa kaldne duelige Borgere, som nu findes udi de anseeligste Europæiske Stæder: Udi det eene vil man finde fornuftige Mennesker udi Hverdags Klæder og smaa Boliger; Udi det andet vilde og skadelige Dyr, men udvortes Smykker. De første ere Zirather udi en Philosophi, og de sidste udi forfængelige Menneskers Øyen. De første ere, som sunde Kierner under en grov Hinde; De sidste som raadne under en smuk Skall. Man maa ikke dømme om Menneskers Tilstand efter udvortes Anseelse, Rigdom, Bygninger, Konst-Stykker, Handel og adskillige Videnskaber tiene heller til Beviis paa Væstand og Ulyksalighed. En fortificeret Stad tilkiendegiver Frygt for Fienden. En stor Deel Videnskaber, som med Fliid øves, bebrejder Mennesket dets Forfængelighed, og et hvert prægtigt Raadhuus i en Stad er som et Vandheld, og som en Bylde paa et Legem: Thi finder man udvortes Forgyldning, Marmor, udhugget Arbeyde og andre Zirather, saa finder man indvortes, Pinebænke, Fængsler og andet, som viser, at Staden i Almindelighed duer ikke meget. Jeg veed nok hvad herimod kand indvendes, nemlig, at alt det, som jeg setter saa slet Priis paa, er dog udi det men-

neskelige Kiøns nærværende Tilstand nyttigt og fornødent, og at et hvert Societet, der renoncerede paa de anførte Forfængeligheder, vilde med liden eller ingen Umage af deres mægtige Naboer blive undertrykkede: Thi man bygger Skibe og Flaader, for dermed at drive Handel; Man driver Handel, for derved at samle Midler; Man samler Midler, for dermed at hverve Tropper udi Krigstider, og man befæstiger Stæder, for ikke at blive overrumplet: Hvorudover udi alt dette er en Nødvendighed; og man derfor kand sige, at ved Laster og Forfængeligheder et Societets Velstand og Sikkerhed in statu quo fremmes. Men dertil kand svares tvende Ting: Først, at jeg herved ikke forstaaer et Societet udi Særdeelethed, men alle udi Almindelighed. Spørsmaalet er ikke, om det er raadeligt at renoncere paa Rigdom og de Midler, hvorved Rigdom erhverves, og ved en frivillig Fattigdom at svække et Societet saaledes, at det vilde blive onde Mennesker til Bytte. Spørsmaalet er ikke, om det er raadeligt at være u-bevæbnet blant Røvere: Her spørges alleene i Almindelighed om Laster og Udyder befordre det menneskelige Kiøns Velstand og Lyksalighed: hvilket man aldeles ikke kand sige. Thi naar alle Societeter dreve Feil og Laster udi Landflygtighed, blev det, som nu udi det menneskelige Kiøns fordærvede Tilstand holdes for Vel-færd, forvandlet til Væstand, og det som holdes for Zi-rath, forvandlede til Vanheld; Saa at det derfor er daarligh udi Almindelighed at statuere Lasters Fornødenhed: hvilket synes at være Mr. Mandevilles Thesis. Men om han end vil sige, at det ikke er hans Meening, men at han grunder alleene sin Thesis paa det menneskelige Kiøns fordærvede Tilstand, og Conseqventer, at det er nødigt at tude med Ulve, at stæle med Tyve, og røve med Røvere; Da for at binde sig gandske stricté til hans Thesis, kand man 2.) dertil svare, at et Societet uden Feil og Laster kunde meget vel ikke alleene beskytte sig mod andre, men og leve udi bestandig Flor, Sikkerhed og Frihed. Den Lacedæmoniske Lovgiver Lycurgus haver ved sin Stif-

teise viset, at et Land uden saadanne Laster, om hvis Nødvendighed Mandeville prædiker, ikke alleene kand beskytte sig mod andre, men og blive anseelig. Udi Lacedæmon bekymrede ingen sig om at samle Penge, efterdi de vare af ingen Nytte. Udaf Penges Foragt fløde mange andre Ting: Derved udrøddedes Tretter og Processer, Misundelse, Had og andre Laster. Kort at sige: Staden var gandske ikke indrettet efter Mr. Mandevilles Catechismum, og derfor kunde holdes for at have været af ingen Betydning. Men med all dens Fattigdom og dens Vankundighed udi mange Videnskaber beskyttede den sig ikke alleene mod dens Naboer, men blev anseet som en Dronning blant alle Græske Stæder. Saasom Lacedæmonierne ingen Begierlighed lode see i at udvide Stadens Grændser, saa bleve de ikke alleene u-anfægtede af deres Naboer; men de andre Græske Stæder antog dem udi deres Tvistigheder til Dommere; saa at Lacedæmon gemeenligen var anseet som et tilfælles Tribunal for heele Grækenland. Hvad kunde vel bevæge de andre Græker til at føre offensive Krige mod dem, der renoncerede paa Herredom, paa Rigdom og deslige andre Ting, som er alleene Tønder til Krig og Fiendtlighed; og, om nogen havde faaet Lyst til at angribe Staden, havde de ved at nærme sig dertil, fundet tappere og ærkeiære Borgere, der alle indtil Born og gamle Folk havde opofret sig for Republikven, og død med Sværdet i Haanden; Ja man havde ved Stadens Erobring intet vundet, uden nogle smaa Huuse og Hytter, item nogle faae Kobber-Penge, som alleene vare i Brug, i Steden for Guld og Sølv-Mynt. Staden var saaledes, u-anseet dens Fattigdom, dens Vankundighed udi de fleeste Græske Videnskaber, og dens Mangel paa udvortes Prydelse, anseelig, florerende, stærk, ja fast u-overvindelig. Den var formedelst ovenmeldte Aarsag sikker for udvortes Fiender, efterdi ingen hverken kunde eller vilde angribe den: Den var befriet for indvortes Uroelighed, efterdi ingen Materie gaves til Tvistighed. Den var udi Agt og Ære i Henseende til dens Upar-

tiskhed og Retfærdighed; ja den havde erhvervet Herredom over Grækerne, just efterdi den foragtede det. Et saadan Societet kand siges ret at blomste: og varede den Tilstand udi nogle hundrede Aar, indtil Lacedæmonierne begyndte at vanslægte fra deres Forfædres Dyder, og aabnede Stadens Porte for de Laster, hvis Fornødenhed Mr. Mandeville viser til et Lands Magt og Velstand: Thi Staden blev ikke liden, førend den begyndte at ville blive stor. Man seer saaledes heraf, at Mr. Mandevilles Lærdom om Lasters Fornødenhed til en Stats Velstand er et ugrundet Paradox. De samme Dyder, som have erhvervet Lacedæmon Tryghed, Velstand og Anseelse, kand have lige Virkning udi andre Societeter, ja virke med end meere Succes, naar Indretningerne blive end grundigere, end Lycurgi. Jeg tilstaaer gierne, at adskillige Konster og Videnskaber vilde med Feil og Laster reent uddøe. Trættekiærhed og Tvistighed de meo et tuo haver lagt Grundvold til det Juridiske Studium, og skiærpet det samme. Menneskets u-ordentlige Levnet, som forsaarsager Sygdom haver forfremmet Medicinen. Overvold og Ondskab haver lært os at anlægge Fæstninger og at fortificere Stæder, og dagligen raffinerer Mathematiske Videnskaber. Hovmod haver bygget prægtige Palatzer, ja end og Kirker og Hospitaller, og lært os Architecture. Gierighed haver underviset i Navigation, lært os at bygge Skibe, og tilveyebragt os Kundskab om langt bortliggende og ubekiendte Nationer etc. Men dertil kand svares, at alle disse Herligheder bestaaer kun udi puur Indbildning, og deres Nytte grunder sig alleene paa en Slags Nødvendighed, som Menneskets onde Inclinationer udpresse: Thi, naar Lasterne ophøre, blive disse Videnskaber og Studia til purt Sladder, og til Ting af ingen Betydning. Saa snart, for Exempel, Tvistigheder ophøre, bliver det Juridiske Studium af ingen Vægt meere: og hvad U-lykke kunde det være, at nogle 100 Advocater forvandlede til lige saa mange Agermænd. Det samme kand og siges om de andre Videnskaber: Naar Sygdomme, som reyse sig af u-ordentlig

Levnet ophøre, er det en Daarlighed at studere visse Parter udi Medicinen, som ere til ingen Nytte. Det haver samme Beskaffenhed med Fortification og Bygnings-Konster, hvilke ingen Konster blive meere, naar Fiendtlighed, Hofmod og Forfængelighed tage Afskeed. Hvad Sømandskab angaaer, da tilstaaer jeg vel, at det er behageligt ved Seylads at erhverve sig Kundskab om fremmede og langbortliggende Nationer, og at derfor det Videnskab ingen Tiid kand siges at være unyttigt: Men Videnskabet ophørede just ikke i den uskyldige Stand; Man kunde blive ved at seyle til fremmede Steder, alleene for at erhverve Kundskab derom. Dette kunde blive det eeneste Sigte af saadanne Reyser, da Sigtet nu fast alleene er at berige sig, og at føre ufornødene, ja ofte for Menneskets Sundhed skadelige Vahrer hiem med sig igien: Thi Naturen haver tilstrekkeligen forsynet hvert Land med fornødne Producter, og saadanne som ere dets Indbyggere meest tienlige. Endeligen er herved at mærke, at naar Menneskerne bleve befriede fra unødige Occupationer, og Videnskaberne bleve faa, vilde man i de vigtigste Videnskaber, som bleve tilbage, gjøre en større og meere fuldkommen Fremgang. De Videnskaber, som i saadan uskyldig Stand kunde excoleres, vilde være Theologie, Physica, Astronomie, Agerdyrkning, og nogle andre, som befordre Sindets Fornøyelse, og tiene til det menneskelige Kiøns Nytte, samt Livs og Sundheds Conservation. Man vilde i saa Maade finde grundigere Theologos, og grundigere Naturkyndige, end de som nu omstunder ere, eller kand blive. Den heele Jord, hvoraf en stor Deel formedelst Menneskets andre Occupationer og Mangel paa Agermænd ligger udyrket, vilde forvandles til en Urtegaard, og bære baade fleere og bedre Frugter. Med et Ord: Man vilde for mange i adskillige Videnskaber halvlærde finde udi visse Videnskaber grundlærde Mennesker: Og de som røre nu ved Barken af en Ting, vilde trænge ind i Marven deraf. Naar man alt dette overvejer, seer man, at Monsr. Mandevilles Catechisation er daarligh og ilde grundet; Og

kand man sige, at hvis han ikke er bedre Doctor udi Medicinen end udi Morale, er det usikkert at underkaste sig hans Cuur. Jeg forbliver etc.

EPISTOLA XXV.

Til **

Jeg takker for sidste kjerlige Skrivelse. Min Herre beder mig derudi at tage min Sundhed i agt. At jeg ikke er frisk, er ey min Skyld; thi jeg tager nøye i agt alle Sundheds Regler: og hvad Medicamenter angaaer, da kand jeg sige, at jeg aldrig haver fundet Lettelse af noget. Jeg befaler mig derfor GUD, og bevæbner mig med Taalmodighed. Hvad som i Svaghed incommoderer mig meere end andre, er en medfødt Delicatesse, som plager mig meere, end Sygdommen selv. Thi en Hund, som giøer, en Dør, som tilslaaes, kand bringe mig af Skik. Jeg stræber af ald Magt at overvinde saadan Delicatesse, skjønt hidindtil forgiæves. Min Herre raader mig fra at gruble udi Religions Sager, hvorved Sindet foruroliges, og hvorved man kand henfalde til Meeninger, som giver Eftertale, og styrter udi Tvilsmaal om alting, sigende med Madame des Houlières: Vous ne prouvez que trop, que chercher de connoître n'est souvent qu'apprendre à douter. Jeg examinerer Religionen, efterdi jeg holder det for et Menneskes Pligt; Og hvis jeg iblant falder paa egne Meeninger, er det en uforbigængelig Virkning af saadan Efterforskning. Et Menneske, der fremdrager sin Tiid udi Sygdom og Affliction, tænker meer paa det Tilkommende, end de, som ideligen leve udi Sundhed og gode Dage. Livets Korthed, og Haab om et bedre Liv efter dette, er min eeneste Trøst, hvorudover jeg meer end andre foruroliges af visse dristige Skrifter, som udi vor Tiid komme for Lyset, og som synes at ville betage Mennesket saadan Haab og Trøst. Men det